

СІМВОЛІКА КОЛЕРАЎ У ПАЭЗІІ БЕЛАРУСКАГА ВЯСЕЛЛЯ

Пры вывучэнні беларускіх вясельных песень адным з актуальных уяўляецца пытанне своеасаблівасці паэтычнага ладу, у прыватнасці, паэтыка і семантыка колеравай палітры. Выяўленне семантыкі асноўных колераў ў вясельнай паэзіі спалучаецца з вызначэннем іх мастацкай функцыянальнасці і арэальнай характарыстыкі. У самым агульным плане, грунтуючыся на этналінгвістычных дадзеных, можна сказаць, што «колер – прыкмета, якая атрымала ў народнай культуры сімвалічную трактоўку; у сваёй семантыцы суадносіцца з апазіцыямі жыццё – смерць, свет – цемра, свой – чужы, грэшны – праведны, добры – дрэнны, мужчынскі – жаночы, а таксама з катэгорыямі дабро і зло і залежыць ад культурных значэнняў другіх знакаў і кантэксту ў цэлым» [17, 474]. Згодна з фактычнымі матэрыяламі, найбольш ужывальнымі ў вясельнай абраднасці беларусаў з’яўляюцца белы і чырвоны («красны») колер, якія звычайна прысутнічалі на святочнай вопратцы, ручніках, каравайных упрыгожваннях.

Цікаваць да колеру ўзнікла яшчэ ў антычнасці. Арыстоцель, Платон, Геракліт і іншыя філосафы імкнуліся зразумець яго прыроду, асэнсаваць сімвалічны характар колераабзначэння. Звычайна даследчыкі спыняюцца на характарыстыцы сімвалікі і семантыкі сямі асноўных колераў. Але мала

хто звяртаў увагу на арэальную характарыстыку колераў у беларускіх вясельных песнях.

Кантэнт-аналіз вясельных песень паказаў, што з 5670 вясельных песень каларатывы сустракаюцца ў пераважнай большасці твораў (3450), прычым белы колер узгадваецца ў 1508 тэкстах, чырвоны – у 1057, белы і чырвоны разам – у 203 вясельных песнях.

У песнях **давясельнага перыяду** колеры размеркаваны наступным чынам: белы (887), чорны (215), чырвоны (330) і зялёны (274). Ва ўласна-**вясельны перыяд** у песнях на першым плане застаецца белы колер (621). Колеравая палітра ўзбагачаецца нязначна: чырвоны (464), жоўты (158), зялёны (210), чырвона-белы (203). У творах **паслявясельнага перыяду** пераважае чырвоны (263), з’яўляецца сіні колер (28).

Сувязь двух асноўных колераў з акрэсленымі рэаліямі «з’яўляецца часткай агульнага фальклорнага клішэ, якія сустракаюцца таксама і ў іншых жанрах вуснай народнай творчасці» (напрыклад: *белае* лічанька, *белы* ручкі, *белая* хустачка, *белы* ручнік; *красная* дзяўчына, *чырвоны* каравай, *чырвоны* пояс, *чырвоная* ружа; *белыя* кветкі і *чырвоныя* гронкі ягад каліны і г. д.) [14, 122].

Выбар колераў перадаваў паводле заўвагі І. Крука, «тонкае адчуванне прасторы і бездакорнае валоданне стылістыкай святочнай імпрэзы, пабудаванай на энергетыцы эмацыянальнай узбуджанасці» [11, 59]. Як асноўны элемент колеравай сімволікі беларускай народнай культуры белы колер «суадносіцца звычайна з іншымі колерамі светлых таноў і проціпастаўляецца ў вясельных песенных тэкстах, часцей за ўсё, чырвонаму колеру» [15, 151]. У тым выпадку, калі карэляцыя колераў рабілася згодна з прыкметай ‘белы’ – ‘не белы’, падкрэслівае М. І. Талстой, белы колер, матываваны прыкметай ‘ясны’, ‘светлы’, ‘чысты’, «можа абазначаць чысціню, плоднасць, або святло» [15, 151], а ў прыкладзе са збору М. Федароўскага таксама дабро, поспех, сакральную вызначанасць, лімінальнасць, характарызаваць прастору і час [19, 94]. Белы колер ў беларускіх вясельных песнях азначаецца яшчэ словамі ‘бялёвы’, ‘беленькі’ і суадносіцца з кардынальнымі канцэптамі жыцця, дабрабыту. Увогуле, ‘белы’ належыць да катэгорыі, якая ўстанаўлівае карэляцыі вобразаў-сімвалаў з іншымі групамі вобразаў пэўнай сістэмы беларускай вясельнай абраднасці: *белая* фата нявесты, *белы* фартушок маладзіцы, *белая* хустка маці маладой, *белая* кашуля жаніха, бацькі маладой, *белая* талерка, *белы* абрус (атрыбутыўныя вобразы –сімвалы); *белая* лебедзь, *белая* курыца, *белы* певень, *белы* сялязень (качар), *белая* вутка (качка) (арнітаморфныя вобразы-сімвалы); *белы* заяц, *белы* конь (зааморфныя вобразы-сімвалы), *белая* лілея, *белая* бяроза, *белыя* кветкі каліны (дэндралагічныя вобразы-сімвалы) і г. д.

Белы колер заўжды асацыіраваўся ў нашых продкаў з незвычайнай чысцінёй, лічыўся сімвалам нявіннасці, таму цнатлівая дзяўчына надзява-

ла на вяселле белую кашулю, сукенку беллага колеру, яе галаву ўпрыгожваў вяночак з белай лілеі і беласнежная фата (вэлюм). Паводле У. М. Конана, у масавай свядомасці старажытных жыхароў беларускай вёсцы «панавала ўяўленне аб белым колеры выключна як сімвале чысціні і дзявочай цнатлівасці» [10, 6]. На працягу вясельнай урачыстасці адбываўся паступы пераход нявесты са стану дзявочага ў стан жаночы, што суправаджалася зменаў яе галаўнога ўбору: замест фаты і вяночка свякроў павязвала маладзіцы хустачку, намітку ці чапец абавязкова беллага, святочнага колеру. Трэба заўважыць, што белы колер са старажытных часоў лічыўся на Беларусі сімвалам нявесты, а чырвоны – жаніха [8, 65]. Як падкрэсліваў А. В. Гура, чырвоны колер суадносіцца з персанажным вобразам маладога, а белы, адпаведна, – з вобразам маладой [7, 722].

Чырвоны колер часцей за ўсё сустракаецца ў творах уласнавясельнага перыяду. Напрыклад, на абрадавым этапе «Зборная субота», калі дзяўчаты рабілі вяночкі, спявалася: «*А ў новым гародзе // Нічога не родзіць // Толькі зарадзіла // Чырвона каліна... // Дзевачка ў бацюшкі // Дасужыя была... – // Каліны наламала // Сабе на вяночак, // Суджаньку на цяточак...*» [6, 341]. У дадзеным выпадку словазлучэнне «чырвоная каліна» перадае прыгажосць і хараство дзяўчыны. У некаторых песенных тэкстах сустракаецца эпітэт «красны» (*красна дзевачка, красна дзеванька*), што таксама сімвалізуе прыгажосць. Як слухна адзначае К. Баброўская, «верагодна, што першапачаткова ў беларусаў, як і ў іншых славян, ужывалася слова «красны», што абазначала «прыгажосць» і звязвалася таксама з колерам. Але з распаўсюджаннем хрысціянства з’явілася слова «чырвоны», што азначала адметны колер» [2].

Красны (чырвоны) колер у вясельных песнях абазначаў не толькі прыгажосць. Ён асацыяваўся з агнём, золатам і крывёй, а таксама сімвалізаваў плоднасць, таму, на наш погляд, невыпадкова святочнае адзенне жаніха і нявесты было выканана ў двух колерах – белым і чырвоным. «Асноўная частка святочнага ўбору з’яўлялася белай, але ўсе жыццёва важныя зоны адзення былі інтэнсіўна напоўнены чырванню: рукавы, прошва, падол, пояс і асабліва жыццядайная зона грудзей» [3, 561]

Чырвоны колер, як адзначае В. У. Бялова, «атаясамліваецца ў вясельных песенных тэкстах з колерам жыцця, сонца, урадлівасці, моцнага здароўя» [16, 647]. Гэтым, на наш погляд, тлумачыцца частотнае згадванне колеру «чырвоны» ў вясельных песнях, адрасаваных маладой: «*На дварэ стаіць святліца – // Там жыве красная дзівіца...*» [4, 276]; сваты прыязджалі «*ні на мёд, ні на гарэлку, // Але на красну дзеўку...*» [4, 284]; малады з дружнаю едзе «*ў дарожаньку ічасну, // Да па мілую красну...*» [12, 288]. У тым выпадку, калі нявеста не страціла нявіннасці да шлюбу, зяць, згодна са звычаем і мясцовымі традыцыямі, павінен падараваць цёшчы чырвоныя чобаты, у якія яна абуваецца, скідваючы свой стары абутак,

і выконвае разам з бацькам нявесты вясельны танец пад песню: «*А ў гордае чэічы // Стаіць зяць за варотамі // З чырвонымі да чаботамі...*» [12, 291]. Згодна з меркаваннем Л. Радзенковіч, чырвоны колер найбольш важны для традыцыйнай народнай культуры ў цэлым. Сваю думку аўтар падкрэслівае тым, што чырвоны колер рэалізуецца як адна з састаўных частак бінарнай апазіцыі ‘белае’ – ‘чырвонае’. У гэтым выпадку, лічыць Л. Радзенковіч, «магчыма замена чырвонага колеру па зместу рознымі яго адценнямі (ад жоўтага да рудага)» [14, 131]. Як вынікае з прааналізаваных тэкстаў, чырвонаму колеру адпавядаюць атрыбутыўныя вобразы: *чырвоная* стужка (уплёткі з дзявочай касы), *чырвоны* (красны) вясельны каравай, *чырвоны* пояс, *чырвоныя* чобаты; *чырвоны* парог, *чырвоны* кут хаты, вароты; астранамічны вобраз-сімвал – *чырвонае* (краснае) сонца; арнітаморфны вобраз-сімвал – певень з *чырвоным* апярэннем; дэндралагічныя вобразы-сімвалы – *чырвоны* мак, *чырвоная* ружа, *чырвона* каліна, *чырвона* мята (павойныя расліны і расліны з цыбулінамі); персанажныя вобразы – *красна* дзевіца, *красны* дзевіцы (сяброўкі маладой), *красны мак* (жаніх), *красны* каравайніцы; зааморфны вобраз-сімвал – сабака *чырвонай* афарбоўкі і іншыя.

Лічым неабходным заўважыць, што сярод шматлікіх беларускіх фальклорных песенных тэкстаў, прымеркаваных да таго ці іншага рытуальнага дзеяння на розных этапах шлюбнага абраду, сустракаюцца песні, у якіх існуюць разам два колеры – белы і чырвоны. Адначасовае ўжыванне двух асноўных колераў можа сімвалізаваць мужчынскі (чырвонае) і жаночы (белае) пачатак, а іх сувязь у тэкстах вясельных песень – змяненне стану (абранне маладымі шлюб, змена стану дзяўчыны – нявеста – маладзіца; плоднасць маладой). «Дарэчы, камбінацыі ‘белае’ – ‘чырвонае’ у якасці сімвала змены аднаго стану другім (белае плацце нявесты – чырвонае плацце маладзіцы) сустракаюцца ў песеннай славянскай народнай культуры даволі часта» [14, 143].

Акрамя белага і чырвонага колераў, у вясельных песнях даволі часта прысутнічаюць «жоўты», «зялёны», «сіні» і «чорны». Напрыклад, сярод вясельных песень сустракаюцца творы, у якіх жоўты колер сімвалізуе сонца, якое параўноўваецца з маладой: «*Ой, маладая ды Наталка, ой, рана, рана ўзрасла, // Ой, жоўтае сонейка, ой, рана, рана ўзрасла...*». Дзяўчына напярэдадні вяселля, знаходзячыся ў роздуме, гуляе па зялёным садочку – так яна развітваецца з родным домам, бацькамі: «*Гуляла Мар’ечка ў зялёным садочку, // Знайшоў яе Іванька на жоўтым беражочку...*». Як адзначаюць даследчыкі, «у вясельных песнях часта сустракаюцца такія вобразы, як зялёны бор, зялёны луг, зялёны сад» [16, 306].

Мы звярнулі ўвагу на арэальную прэзентацыю колераў у вясельных песнях Беларусі. Прааналізаваўшы 5670 вясельных песень, якія выконваюцца на розных этапах вясельнага абраду, прыйшлі да высновы, што белы,

сіні, зялёны і жоўты колеры больш распаўсюджаны на Віцебшчыне, Гродзеншчыне і Гомельшчыне, а чырвоны і чорны – на тэрыторыі Магілёўшчыны, Гомельшчыны, Міншчыны і на Брэстчыне.

	Белы	Сіні	Жоўты	Зялёны	Чырвоны	Чорны
Віцебская вобласць	225	22	32	97		
Гомельская вобласць	903		82	228	370	74
Гродзенская вобласць	380	6	44	159		
Магілёўская вобласць					281	40
Мінская вобласць					281	54
Брэсцкая вобласць					125	47

У некаторых творах сустракаюцца разнастайныя адценні іншых колераў: чырвона-ружовага (бліжэй да малінавага), светла-шэрага і нават сала-тавага, выяўленне і асэнсаванне якіх вельмі важна для вывучэння паэтыкі і семантыкі колеравай палітры беларускіх вясельных песень.

ЛІТАРАТУРА

1. *Анічэнка, У. В.* Голас з невычэрпнай і жыватворнай крыніцы / У. В. Анічэнка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1995. – 464 с.
2. *Баброўская, К.* Каляровая палітра беларускіх народных песень / К. Баброўская // Электронная бібліятэка БГУ [Электронны рэсур]. – Рэжым доступу: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/89885/1/Кацярына%20Баброўская%20Каляровая%20палітра%20беларускіх%20народных%20песень.pdf>. – Дата доступу: 03.03.16.].
3. Беларуская міфалогія: энцыклапед. слоўнік / рэдкал. С. Санько, І. Клімковіч [і інш.]. – 2 выд., дап. – Мінск: Беларусь, 2006. – 599 с.
4. Беларускі фальклор. Хрэстаматыя / склад. К. П. Кабашнікаў, А. С. Ліс [і інш.]. – Мінск: Вышэйшая школа, 1977. – 840 с.
5. Вяселле: песні. У 6 кн. / склад. Л. А. Малаш., рэд. М. Я. Грынблат, А. С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – Кн. 1. – 680 с.
6. Вяселле: песні. У 6 кн. / склад. Л. А. Малаш., рэд. М. Я. Грынблат, А. С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1981. – Кн. 2. – 831 с.
7. *Гура, А. В.* Брак і свадьба в славянскай народнай культуры. Семантика і символика. / А. В. Гура. – М.: Индрик, 2012. – 936 с.
8. *Казакова, І. В.* Міфалагемы і магія ў беларускім абрадавым фальклоры / І. В. Казакова. – Мінск: ВКП «БОФФ», 1997. – 119 с.
9. *Карский, Е. Ф.* Белорусы: в 3 т. / Е. Ф. Карский; ред. совет: Г. П. Пашков (гл. ред.) [и др.]. – Минск: Белорусская Энциклопедия, 2007. – Т. 3. Кн. 1. Очерки словесности белорусского племени. – 580 с.
10. *Конан, У. М.* Беларуская эстэтыка і мастацкая культура: гістарычныя традыцыі і сучаснасць / У. М. Конан. – Мінск: Праўленне таварыства «Веды» БелССР, 1998. – 23 с.

11. *Крук, І. І.* Сімволіка беларускай народнай культуры / І. Крук. – Мінск: Беларусь, 2011. – 429 с.
12. *Машынскі, К.* Усходняе Палессе / К. Машынскі. – Мінск: Беларуская навука, 2014. – 528 с.
13. Палескае вяселле / уклад. і рэд. В. А. Захаравай. – Мінск: Універсітэцкае, 1984. – 303 с.
14. *Раденкович, Л.* Символика цвета в славянских заговорах / Л. Раденкович // Славянский и балканский фольклор. Реконструкция древней славянской духовной культуры: источники и методы. – М.: Наука, 1989. – С. 122–148.
15. Славянские древности. Этнолингвистический словарь: в 5 т. / под общ. ред. Н. И. Толстого. – М.: Международные отношения. – 1995. – Т. 1. – 578 с.
16. Славянские древности. Этнолингвистический словарь: в 5 т. / под общ. ред. Н. И. Толстого. – М.: Международные отношения. – 1999. – Т. 2. – 697 с.
17. Славянские древности. Этнолингвистический словарь: в 5 т. / под общ. ред. Н. И. Толстого. – М.: Международные отношения. – 2014. – Т. 5. – 728 с.
18. Фальклор у запісах Яна Чачота і братаў Тышкевічаў / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы; рэдкал.: А. С. Фядосік (гал. рэд.) [і інш.]; пад рэд. В. К. Бандарчыка, К. П. Кабашнікава, А. С. Фядосіка. – Мінск: Беларус. навука, 2005. – 329 с.
19. *Федароўскі, М.* Люд беларускі. Вяселле / М. Федароўскі. – Мінск: Польша, 1991. – 142 с.
20. *Швед, І. А.* Белы колер у вераваннях і абрадавай практыцы беларусаў / І. А. Швед // Роднае слова. – 2007. – № 3. – С. 92–94.